

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie

Analiză a cărții „Pe culmile disperării”

Profesor îndrumător:
Lect. univ. dr. Iulian Grigoriu

Autor:
Răzvan Podașcă
Filosofie, an III

Galați – 2017

Cuprins

A fi liric	3
Cât de departe sânt toate!	3
A nu mai putea trăi	3
Pasiunea absurdului	3
Eu și lumea	4
Grotesc și disperare	4
Presentimentul nebuniei	4
Asupra morții.....	4
Melancolia	6
Totul n-are nici o importanță.....	7
Extaz.....	7
Lumea în care nu se rezolvă nimic	7
Contradicții și inconsecvențe	7
Asupra tristeții	7
Insatisfacția totală.....	8
Baia de foc.....	9
Dezintegrarea din viață.....	9
Despre realitatea corpului.....	9
Singurătatea individuală și singurătatea cosmică	10
Monopolul suferinței	10
Lirismul absolut.....	10
Esența grației	10
Eternitate și morală.....	10
Moment și eternitate.....	11
Istorie și eternitate	11
A nu mai fi om	11
Magie și fatalitate	12
Entuziasmul ca formă a iubirii	12
Lumină și întuneric.....	13
Renunțarea.....	13
Frumusețea flăcărilor.....	14
Ironie și autoironie	14
Despre mizerie.....	14
Fuga de pe cruce.....	15
Cultul infinitului.....	15
Principiul satanic în suferință.....	15

A fi liric

Exteriorizarea interiorității îi scade acesteia din urmă forța, dar sunt oameni care nu pot trăi cu un preaplin interior și pentru care obiectivarea este singura salvare. Lirismul este tocmai această exteriorizare a indivizilor care nu pot să reziste propriei plenitudini interne. Stările cele mai favorabile lirismului sunt suferința și iubirea, care implică interioritatea într-un grad superior. Una dintre formele cele mai puternice de prezență a suferinței este boala.

Doar prin afirmarea cât mai lirică a individualului (a interiorului) se ajunge la universal, individualul având, pentru Cioran, un caracter ce ne amintește de gândirea lui Leibniz, ce vedea în el principiul metafizic. Ceea ce este interior (cu cât mai interior cu atât mai individual) nu poate fi exteriorizat cu ajutorul conceptelor sau a logicii, fiind nevoie, de exemplu, de forme artistice de manifestare, precum poezia. Cel ce are trăiri interioare profunde este acela ce se află într-un dezechilibru vital, iar viața (viețuirea irațională, cum o mai numește) înseamnă pentru Cioran existența cotidiană, a omului mediocru, preocupat de satisfacerea trupului și care trăiește precum o fac și ceilalți, neoriginal, neindividual, conform spiritului de turmă.

Se poate distinge între un *lirism autentic* și unul *accidental*, acesta din urmă fiind determinat de conjuncturi exterioare, pe când cel autentic își are cu adevărat sălașul în interior. Cauzele care determină lirismul accidental tulbură doar temporar interiorul, ca odată cu dispariția lor să dispară și trăirile lăuntrice puternice. Nebunia este sursa cea mai valabilă a lirismului autentic. Cultura „anchilozată”¹ în concepte, forme și cadre este denigrată de Cioran, în favoarea unei culturi a lirismului.

Cât de departe sânt toate!

Singurătatea este preferată în fața ancorării în societate, căci oricum comunicarea autentică cu celălalt este imposibilă. Interiorul nu poate fi simțit decât în singurătate, exemplul pe care-l dă Cioran pentru a critica cel mai mult fuga semenilor de interior fiind modul în care se moare, înconjurați de cei apropiați.

A nu mai putea trăi

După anumite experiențe nu se mai poate trăi în ritmul cotidian, iar singurul lucru care te face totuși să-ți continui viața este capacitatea de obiectivare, prin creație artistică, chiar dacă știi că propria creație este, precum este și persoana ta, insignifiantă. Astfel de experiențe puternice sunt singurătatea, iubirea, disperarea sau ura, iar experimentarea plină a acestora este de ajuns pentru a putea spune c-ai epuizat tot ce-ți poate oferi viața în materie de trăire. Este evident că Cioran consideră că viața trăită „în interior” este superioară celei trăite „în exterior”.

Pasiunea absurdului

Dragostea de absurd este afirmată.

Gradul suferinței nu poate fi determinat după excitația exterioară ce-i este cauză ori după anumite indispoziții ale organismului, căci suferința este ea subiectivă. Nu se poate diminua prin compararea cu cea pe care-o simte altul, căci fiecare om este centrul universului și-al istoriei pentru el însuși, persoana altora fiind irelevantă. Suferința trebuie trăită în singurătate, pentru a nu mări și mai mult disconfortul celorlalți prin arătarea simțirii noastre.

Să avem grijă să ne păstrăm întotdeauna cât mai mult singurătatea. Apologia spiritului (a interiorității) o fac oamenii care nu l-au simțit cu adevărat, cei sănătoși și plini de viață, căci cei care l-au simțit știu că el se poate naște doar dintr-un „minus” de viață. La Cioran interioritatea, singurătatea și suferința sunt văzute pesimist, ca momente ale viețuirii excepționale, dar a trăi fără ele este chiar și mai rău. Viața este o evidență pentru omul sănătos, pe când cel bolnav îi face apologia din dezechilibru.

¹ p. 9.

Eu și lumea

Viața îi zdrobește pe oamenii care au o trăire interioară foarte puternică.

Grotesc și disperare

Grotescul implică paroxism, iar cel mai intens paroxism este atins în grotescul născut din disperare. Grotescul este de natură obiectivă, este deci o exteriorizare a unei trăiri lăuntrice foarte puternice, iar disperarea nu se poate obiectiva decât în grotesc.

Presentimentul nebuniei

După nebunie, nu se mai poate trăi sănătos, normal. Presentimentul nebuniei apare doar după experiențe mari. Nebunia presupune că nu mai beneficiezi de vreun contact cu viața, cu tot ce are ea sănătos și, de asemenea, că pierzi ceea ce ai tu specific, ce te individualizează în univers. Presentimentul nebuniei este complicat și de presentimentul stărilor de luciditate pasageră din cadrul nebuniei, când ne dăm seama de starea groaznică în care ne aflăm, ceea ce poate chiar spori nebunia.

Forma nebuniei depinde de stări organice și temperamentale, cei mai mulți nebuni fiind depresivi. Prin „organic” gânditorul înțelege „fondul irațional al ființei noastre”². În mod ciudat, Cioran spune că și-ar dori să fie nebun doar dacă ar ajunge un nebun „vesel, vioi și permanent bine dispus”, spunând că se teme de „extaze luminoase”, care sunt iremediabil urmate de „depresiuni”³. Este ciudat pentru că starea veselă, vioaie și permanent bine-dispusă este în mod evident calmă, spre deosebire de extaz, ori Cioran până acum a afirmat preferința sa pentru stările extatice, paroxistice.

Asupra morții

„Moartea este suprema realitate în ordinea negativă”⁴ și este singura certitudine a vieții. A fi *serios* înseamnă a trăi cu o exagerată încordare fiecare clipă, iar această trăire nu poate fi activată decât din structura organică a ființei, Cioran înțelegând prin „organic” nu ceea ce ține de organism, ci ceea ce ține de interioritatea cea mai profundă a omului. În fața problemelor formale nu se poate să fii *serios*, căci ele nu sunt produse decât de incertitudinile inteligenței, aceasta din urmă nefiind decât o latură izolată a ființei noastre, neimportantă pentru gânditorul român. Pentru omul *serios* adevărurile sunt *vii*, iar el gândește dintr-un dezechilibru vital, existând practic pentru fiecare realitate un adevăr formal și unul viu, acestea născute din organic (interiorul profund) și fiind pentru Cioran singurele care au valoare. Adevărurile obiective (opuse celor *vii*) nici nu există în adevăratul sens al cuvântului, căci cum ar putea, când viața este iraționalitate? Ele sunt mai mult construcții artificiale ale noastre prin care *încercăm* să ne explicăm viața.

Adevărul viu al morții nu-l pot avea decât cei care au avut momente frecvente de agonie sau momente îndelungate. Pentru aceștia nu există o diferență ontologică între viață și moartea, căci aceasta din urmă nici nu poate fi percepută înafara primeia. Creștinismul, celelalte religii și sisteme metafizice care recunosc nemurirea văd moartea ca pe ceva de dorit, prin care intrăm într-un alt plan, diferit de viață și superior acesteia. Și adepții autentici ai acestor doctrine (nu cei care le acceptă doar social) au avut parte de agonie, căci și ei, pentru a se gândi la ideile lor, au trebuit să simtă problema morții, dar ei ajung să situeze moartea înafara vieții. Ei realizează o sinucidere filosofică, precum ar fi zis Camus. Deși au simțit agonia, nu i-au descoperit și sensul adevărat, care este revelarea imanenței morții în viață.

Și „oamenii sănătoși, normali și mediocri”⁵, care pot fi și din aceea care acceptă social o religie, cred în autonomia morții față de viață. Dar ei, spre deosebire de credincioșii sau metafizicienii adevărați, nu au experimentat agonia. Dar chiar și aceștia din urmă, pentru că situează în

² P. 51.

³ P. 25.

⁴ P. 53.

⁵ P. 28.

transcendent moartea, nu au parte decât în momentul convertirii (la religie sau la metafizică) de agonie și poate și mai târziu, pe parcursul vieții, dar doar trecător, neputându-se spune că ei au obsesia morții.

Viața are o *dialectică demonică*, ea „naște forme pentru a le distruge, într-o productivitate irațională și imanentă”⁶. Omul naiv (vital, care trăiește irațional viața) se abandonează acestei dialectici, simțind o „relativă fericire”⁷, iar omul cu trăiri interioare puternice nu o face. Etica lui Cioran este astfel opusă eticii stoice, care, pornind precum cea a românului de la o dialectică insurmontabilă a vieții, propovăduia acceptarea acesteia, neîncercarea de a i te împotrivi. Pentru gânditorul român, ceea ce se numește „fericire” nu este ceva de dorit, căci ea presupune o existență calmă, fără trăiri intense.

Moartea este imanentă vieții, iar agonice sunt acele momente în care prezența morții este trăită conștient și dureros. Agonia (conștientizarea prezenței morții în viață) se realizează de cele mai multe ori prin boală sau depresie. Acestea nu sunt singurele căi de-a ajunge la agonie, dar acestea sunt comune oamenilor, existând și altele, dar individuale. Între boli există o ierarhie, în funcție de capacitatea lor de-a ne revela imanența morții, în funcție de durata și intensitatea cu care ne face să simțim agonia. Cioran indică că există și mai multe forme de agonie, iar diferitele boli ar avea diferite forme ale acestei trăiri, dar nu va reveni ulterior cu o enumerare a acestor forme. Deși bolile se individualizează în fiecare om atins de ele, există anumite „moduri de a muri legate de structura bolii”⁸ și care apar la toți oamenii atinși de ea.

Moartea nu poate fi concepută fără neant, iar prin conștientizarea prezenței acesteia în viață (prin agonie) neantul este introdus și-n viață. Frica de moarte este frica de neantul în care ne aruncă aceasta, iar aceasta este de fapt și singurul tip de frică ce există. Fricile ce par a avea un alt obiect nu sunt decât același sentiment, dar în alte aspecte. Frica de moarte nu poate fi anulată prin raționamente artificiale, deoarece sentimentul este născut din organic (din interioritate profundă), iar raționamentele țin de formal, de o cu totul altă regiune (mai superficială) a ființei noastre. Nu există o conștientizare a morții autentică fără frica de ea, restul fiind o interogare asupra morții doar prin mijloace formale, neorganice, iar tocmai de aceea nu provoacă frică.

Cei ce cred în nemurire o fac tot din frica de moarte, fiind o auto-mințire pe care omul o realizează. Argumentul epicureic conform căruia frica de moarte nu este justificată, întrucât atâta timp cât este un eu moartea nu există, iar când moartea este, nu există un eu, nu iau în considerare fenomenul agoniei. Majoritatea oamenilor trăiesc însă acest sentiment o singură dată, și anume în momentul care precede intrarea în neant prin moarte. Ei cred că numai acest moment le oferă „revelații importante asupra existenței”, dar această descoperire a adevărului nu durează decât un timp foarte scurt, pentru că ei sunt chiar în pragul morții. Agonia trebuie simțită cât mai mult de-a lungul întregii existențe, pentru Cioran, ca și pentru Camus, cantitatea trăirii (simțirii) fiind esențială. Scriitorul *Culmilor disperării* crede că moartea este o stare prezentă chiar în timpul în care omul trăiește, fiind imanentă vieții. Cine vrea să moară regretă concomitent că vrea să moară, obsesia morții fiind singura care nu poate deveni voluptoasă.

„Rădăcinile adevărate” ale filosofiei sunt „sentimentele și chinurile lăuntrice”, pe care aceasta încearcă să le mascheze⁹. Alteori, Cioran pare a delimita între o filosofie lirică și o filosofie abstractă, prima avându-și rădăcinile în organic. Să înțelegem astfel că raționaliștii și toți cei care s-au ocupat de probleme obiective ar fi și ei filosofi, dar au uitat rădăcinile adevărate a ceea ce fac, sau mai degrabă că sunt un cu totul alt tip de filosofi decât cei organici, printre care se numără cu siguranță și autorul român?

⁶ P. 31.

⁷ P. 31.

⁸ P. 32.

⁹ P. 36.

Melancolia

„Fiecare stare sufletească tinde să se adapteze unui exterior corespondent felului ei specific sau să transforme acest exterior într-o viziune potrivită naturii ei.”¹⁰ Melancolia cere un infinit exterior, fiind un preaplin de negativitate, spre deosebire de entuziasm, furie etc., unde este un preaplin pozitiv. Melancolia va fi accentuată într-un spațiu deschis, iar ea nu are vreun motiv determinat din care să se nască, dovadă că nimeni nu poate spune de ce se simte melancolic. Această stare durează mult, dar nu atinge niciodată o intensitate mare.

Toate stările negative au la rădăcini oboseala, care-l separă pe om de lume și care constă într-o slăbire a activității ce caracterizează viața. Abia atunci când omul este obosit se naște dorința sa de cunoaștere, căci abia atunci omul este detașat de lume și poate s-o privească ca obiect de cunoscut. Starea de neoboseală este ca starea în care și-l imagina Heidegger pe om, în care acesta este implicat activ în lume și în care se raportează la entitățile externe ca la instrumente, pe când oboseală este starea în care omul poate să încerce cunoașterea propriei ființe ori pe altele.

Pentru că oboseală este presupusă și-n melancolie, detașarea omului de lume resimțită în această stare face ca lumea să fie vagă, entitățile nemaivând forma sau consistența la fel de bine determinate. Melancolia este caracterizată de singurătate și de sentimentul ce se naște din conștientizarea propriei finități față de infinitatea lumii. Dar toate acestea nu sunt trăiri intense, paroxismul necaracterizând melancolia. Singurătatea, în general, presupune că omul nu mai cere și nu mai așteaptă nimic de la lume, atât de la ceea ce este extern lui, cât și de la ceea ce este intern. Singurătatea presupune și agonia, adică conștientizarea imanenței morții.

Singurătatea melancoliei presupune trăiri mult mai puțin intense decât singurătatea în general, de cele mai multe ori ea având un caracter *estetic*. Acest caracter se caracterizează printr-o „pasivitate contemplativă”, în care omul „savurează din real tot ceea ce îi convine subiectivității”, fără nici un criteriu și fără nici o normă¹¹. Atitudinea estetică elimină „tragicul și antinomiile imanente existenței”. *Tragicul* presupune o tensiune puternică, care face ca fiecare clipă să fie trăită extrem de intens, pe când în atitudinea estetică fiecare clipă este trăită fără intensitate.

Esteticul se manifestă în melancolie prin „tendința spre pasivitate, reverie și încântare voluptuoasă”¹². Melancolia nu poate fi echivalată cu atitudinea estetică, căci există și o „melancolie neagră”¹³. Melancolia este caracterizată și de regret, care poate fi de lungă durată, dar niciodată nu poate avea o intensitate mare. Acesta presupune actualizarea unor realități și-a unor experiențe trecute, dar care sunt moarte tocmai pentru că sunt trecute. Regretul revelează și faptul că orice schimbare în viață presupune moartea a ceea ce a fost schimbat. Cuvântul „moarte” trebuie interpretat aici ca dispariția unei stări de fapt și ca dispariția unui organism. Astfel, știm că de la începutul până la sfârșitul vieții noastre se schimbă cea mai mare parte a celulelor noastre. Deși noi ca organism n-am murit, celulele au murit. Sau trecerea de la copilărie la maturitate nu presupune moartea organismului, dar presupune moartea stării de fapt care este copilăria. Moartea este aici înțeleasă în sensul lui Heraclit.

Regretul nici nu-l paralizează pe om și nici nu-i elimină aspirațiile, căci „conștiința ireparabilului”¹⁴ (a faptului că o stare trecută nu mai poate fi înviată) vizează doar trecutul, pe când viitorul rămâne încă deschis. În tristețe, pe de altă parte, conștiința ireparabilului vizează întreaga noastră ființare, inclusiv viitorul. Chiar dacă există și melancolia neagră, ea este temporară și chiar dacă n-ar fi, reveria tot ar caracteriza-o, ceea ce i-ar conferi un grad de imaterialitate care exclude orice trăire puternică. Melancolia neagră se caracterizează prin aceleași elemente ca și

¹⁰ P. 37.

¹¹ P. 41.

¹² P. 42.

¹³ P. 42.

¹⁴ P. 43.

cea dulce: gol intern, infinit exterior, vag de senzații, reverie etc., însă cele două diferă prin „tonalitate afectivă”¹⁵.

Cioran prezintă ca o posibilitate faptul ca diferitele forme pe care le poate lua melancolia (de la melancolie dulce la melancolie neagră) să depindă mai mult de persoană decât de structura acestui sentiment în sine. Faptul că melancolia nu este o stare intensă o face mult mai pretabilă la a lua multiple forme.

Totul n-are nici o importanță

Deși viața fiecăruia dintre noi este insignifiantă în comparație cu infinitatea universului, totuși pentru fiecare propria viață este cel mai important lucru. Iar asta cu toate că nu se pot găsi decât motive absurde pentru a trăi (Cioran pune la îndoială până și corectitudinea numirii unor astfel de motive „motive”), această dorință a noastră ținând de iraționalul vieții. Ideile sau credințele transvitale nu au valoare și nu merită să te sacrifici pentru ele.

Extaz

Deși este și extaz religios, acesta nu este singurul tip. *Extazul rădăcinilor ultime ale existenței* este cel mai intens și cel mai revelator extaz. Este numit și „sentimentul metafizic al existenței”¹⁶, iar orice metafizică își are rădăcina într-un extaz. În acesta nu câștigi o certitudine, dar trăirea este foarte intensă, epistemologia fiind la Cioran una bazată pe experiență, iar nu una pe cunoașterea unui fapt ce poate fi materializat într-o formă sau alta și eventual transmis altora. De aceea această formă de extaz poate fi realizată și de un sceptic. Extazul rădăcinilor ultime ale existenței presupune înlăturarea oricărei forme din viață, a tot ceea ce este individual și implicit contingent/accidental. El nu poate fi realizat decât în singurătate, presupunând disperare și fiind o formă de nebunie.

Lumea în care nu se rezolvă nimic

Îndoiala este mai puțin intensă decât disperarea, iar mai ales cea cognitivă, deoarece ea angajează doar latura cognitivă a omului și nu întreaga ființă, precum o face disperarea și alte tipuri de trăire interioară. Există și-o îndoială organică, dar nici aceasta nu poate fi la fel de intensă ca disperarea, putând constitui însă un prim pas spre ea. Oamenii obiectivi și activi nu vor ajunge nici măcar la acest tip de îndoială atâta timp cât nu se vor schimba, iar o cale prin care pot fi aduși să se îndoiască organic este suferința sau boala.

Contradicții și inconsecvențe

Disprețul lui Cioran față de formă și particular se manifestă și-n disprețul său față de gândirea unitară și sistematică, care se bazează doar pe-o latură a ființei, cea formală (a gândirii), și a căror rădăcini nu pot fi organice. Cei care reușesc să-și încadreze gândirea în aceste construcții pot să o facă doar pentru că nu au trăit destule stări sufletești și pentru că pe cele pe care le-au trăit nu le-au trăit intens. Forma nu este posibilă decât acolo unde este o deficiență de conținut. Ar fi fost totuși absurd ca Cioran să nege cu totul inteligența și folosirea acesteia, căci și cărțile sale presupun mai mult decât trăire și iraționalul vieții, însă producțiile culturale trebuie să rămână mereu ancorate în trăire, cuvintele și ordonarea lor rămânând doar niște forme de materializare și nimic mai mult.

Asupra tristeții

Tristețea este o stare serioasă, nefiind caracterizată de reverie sau de vag, iar spațiul corespunzător ei este unul închis, fiind accentuată când ne aflăm într-un astfel de loc (într-o cameră de apartament de bloc, de exemplu). Sentimentul se naște aproape întotdeauna dintr-un motiv de-

¹⁵ p. 43.

¹⁶ p. 46.

terminat și nu este o stare care să se exteriorizeze într-un mod violent (precum strigăte), ci în oftate sau suspine. Tristețea apare în mod frecvent după satisfacere a vitale, precum cele sexuale sau după beții. În acestea și-n alte mari bucurii se consumă o cantitate semnificativă de dorință de viață într-un timp foarte scurt, care în mod normal ar fi trebuit distribuită pentru o perioadă mai mare. De aceea, odată ce bucuriile vitale trec omul simte un „gol”. Pentru că viața este aneantizată în moarte gândul asupra acesteia va provoca tristețea cea mai intensă, dacă chiar și o simplă pierdere a dorinței de viață produce tristețe.

Tristețea nu are un caracter estetic, iar acesta dispare cu atât mai mult cu cât experiența este mai serioasă, având caracter de răscruce sau de definitivat. Toate trăirile ce se referă la moarte nu pot fi estetice, întrucât aceasta este negarea supremă a frumosului, iar tristețea presupune și agonia (conștientizarea prezenței morții în viață). Fiind o trăire interioară de o mare intensitate, tristețea „dă pe afară”, exteriorizându-se în crispări ale fizionomiei întristatului, astfel încât exteriorul ne face accesibil interiorul. Ea intră în categoria misterelelor infinite, astfel încât nu ni se poate revela întrutotul prin simpla fizionomie.

Fericirile nu pot fi decât oamenii care gândesc doar atât cât trebuie vieții, deși aceasta nici nu mai poate fi numită gândire. Oboseala din tristețe este mult mai mare decât cea din melancolie, iar ceea ce diferențiază tristețea de durere este predominarea elementului reflexiv la prima, pe când la cea din urmă predomină elementul material. Ambele, precum și alte trăiri negative, sunt o expresie a morții, iar nu a vieții, care este exprimată de iubire, grație, de extaz și de alte sentimente pozitive.

Insatisfacția totală

Calitatea de om în sine este blestemată, întrucât mereu omul are posibilitatea de a-și folosi gândirea prea mult și astfel de-a deveni nefericit. Un filosof care afirmă trăirile puternice ca presupunând contradicții, Emil Cioran este contradictoriu și-n privința raporturilor fericire-nefericire, conștiință-inconștiință. Pe de o parte exaltă conștiința și trăirile intense (și analizând în ansamblu gândirea lui, mai mult ca sigur că asta este părerea pe care-o ține cel mai mult), dar are și momente când se referă la conștiință și la trăire ca aducând nefericire. Amintim de faptul că autorul *Atenei și Ierusalimului* (Șestov, admirat de Cioran) observa în mod adevărat că oamenii-și schimbă părerea de-a lungul timpului, că filosofia este o continuă căutare și astfel nu este corect ca interpretii unui mare autor (se referea la Platon când emitea această idee) să încerce să nu ia în seamă anumite gânduri ale sale, care pur și simplu nu conveneau cu altele pe care le-a menținut mai mult și cu care a rămas în istorie. Cred că nu este deplasat să spunem că există mai multe opinii și în cazul scriitorului nostru, ținând mai ales seama de pasajul în care spune că cei care scriu din inspirație (printre care se numără, bineînțeles, și el) nu pot fi sistematizați: *Contradicții și inconsecvențe*.

Gânditorul român nu poate fi analizat însă din perspectiva cuvintelor fericire/nefericire așa cum le folosim în viața de zi cu zi, a întregii încărcături cu care acestea vin. El ar fi putut, dacă dorea, să facă precum Heidegger și să creeze termeni cu totul noi înainte de-a-și expune gândirea. Travațiul hermeneutic se simplifică dacă nu mai luăm seama la faptul că oamenii, în general, înțeleg ca fericită și o viață îmbelșugată, în care trupul să fie satisfăcut din plin, chiar dacă nu cu excese, o viață de familie, tihnită, la casa ta, o viață fără boală sau război. Nu sunt importante decât experiențele puternice, din tot ceea ce este extatic, din beție, dragostea puternică, extazul muzicii, al sentimentelor puternice, negative sau pozitive (tristețe, dar și fericire debordantă). Nefericirea este inevitabilă în viață, dar mai nefericiți sunt oamenii care preferă o viață tihnită trăirilor puternice, fie ele și negative.

Cioran nu dorește nicidecum o întoarcere la starea pre-conștientă, a animalului, deși afirmă că gândirea aduce cu sine nefericire. Atacă conceptul de „supraom”, avându-l bineînțeles în minte pe Nietzsche, căci acesta nu făcea decât să exalte anumite trăsături regășibile la oameni, mult mai puternic la unii dintre ei (Goethe, Napoleon, Caesar etc.) și să le exalte, înlăturându-le pe altele. Erau astfel afirmate împlinirea prin muncă, creația, succesul, obținerea de prestigiu în societate, conștientizarea propriei superiorități, echilibrul. Concomitent, erau respinse invidia, re-

sentimentul, minciuna de sine, viața tihnit (aceasta din urmă atacată și de Cioran) etc. Gânditorul german, deși considerat uneori romantic, ni se pare fundamental clasic. Dar filosoful român ne-a găsit chiar și ceea ce Nietzsche afirma, munca, echilibrul interior și altele.

Își imaginează în schimb o stare de supra-conștiință, *dincolo*, iar nu dincoace (înspre animale) de condiția de om. Această stare ar fi extatică în mod etern, Cioran temându-se de stările de preaplin pozitiv doar pentru că ele erau urmate în mod neapărat de-o „prăbușire”, determinată de epuizarea unei cantități mari de energie într-un timp prea scurt, deprivând astfel perioada imediat ulterioară de energia care ne-ar fi făcut-o mai suportabilă. În această stare de supra-conștiință însă, extazul ar fi neîntinat de o cădere ulterioară. Autorul *Culmilor disperării* nu dă nici un semn de speranță în posibilitatea atingerii acestei stări, deși experiența eternității sau senzația de imateriale, care ambele sunt de atins, caracterizează și supra-conștiința. În ceea ce privește preferința lui Cioran pentru trăirile pozitive sau negative, vom vedea că, deși de-a lungul cărții înclină spre considerarea celor negative ca fiind de preferat, chiar în ultima pagină va veni cu un pasaj cutremurător care înclină, doar printr-o singură trăire (iubirea), balanța.

Baia de foc

Senzației de imaterialitate, în care și elanul vital este redus, i se face apologia, existând mai multe căi de ajungere la ea, neierarhizabile, întrucât depinde de structura temperamentală sau de circumstanțe. Universalitatea ce poate fi atinsă prin trăire interioară nu înseamnă că și căile de ajungere la această universalitate sunt comune tuturor oamenilor, deși bineînțeles că diferențele trăirilor pot fi trecute cu vederea atunci când folosim cuvinte, care nu iau în considerare decât anumite elemente comune din realități fundamental diferite. Russel și nu numai indicau cât de puțin din trăirile noastre interioare putem să exprimăm prin cuvinte. Baia de foc e considerată de Cioran drept cea mai potrivită alternativă pentru a atinge senzația de imaterialitate, fiind caracterizată drept simțirea unei „arderii intense” și a unei „călduri totale” „în toată ființa”¹⁷.

Dezintegrarea din viață

Cioran delimitează între două extreme ale existenței: naivitatea și eroismul, restul modurilor de-a exista încadrându-se între cele două. A trăi într-o asemenea nuanță (deci mediocru, căci nu ești la extreme) este insuportabil pentru gânditorul român, astfel că trebuie să fii ori naiv ori erou. Dar tu oricum nu poți conștientiza realitatea acestei dualități decât atunci când gândești, iar gândirea înseamnă că nu mai ești naiv, această din urmă stare fiind modul de-a vieții a unora doar din instinct, determinat de propria structură temperamentală și deci nereflectând. Naivii nu gândesc decât cât necesită nevoile de zi cu zi ale vieții, dar țin să n-o asimileze cu prostia, ea presupunând o integrare în viață, pe care cei dezintegrați din ea o apreciază. Cea care distruge naivitatea este gândirea. Naivul nu cunoaște contradicțiile, tragedia și nu este conștient de prezența morții în viață. Cei naivi au tendința de a iubi mai mult, căci elanul vital, nefiind consumat de trăirile proprii puternice, este în cantitate mare, care permite și consumarea lui în sentimente altruiste.

Pentru a deveni erou, trebuie să ajungi întâi la o stare de dezintegrare din viață, prin gândire, opusă în mod funciar iraționalității lumii. Contradicțiile celui dezintegrat din viață există atât între două elemente din interiorul său, cât și între el și lume. A fi erou înseamnă a dori un triumf absolut, care nu poate fi obținut decât prin moarte. Există o atracție a omului pentru neant (deci și pentru moarte), iar culmea eroismului este a trăi fără speranță.

Despre realitatea corpului

Cei care nu sunt conștienți de propriul lor corp sunt oamenii sănătoși, această conștiință presupunând gândirea, deci un dezechilibru al vieții.

¹⁷ P. 57.

Singurătatea individuală și singurătatea cosmică

Există două tipuri de singurătate: cea individuală și cea cosmică. Primul tip este o dramă pur individuală, iar a doua, deși se petrece tot într-un individ, este determinată de singurătatea lumii, de părăsirea acesteia.

Monopolul suferinței

Nu există nici o justificare pentru suferință, iar motivele pe care le aduc cei religioși sunt total false. Aceștia susțin că prin suferință te încearcă divinitatea ori ispășești un rău trecut, dar suferința se găsește la oameni indiferent de valoarea acestora și poate chiar mai mult la cei nevinovați. Cei care suferă au *impresia* că doar ei suferă, deși ei știu faptul că există suferințe chiar mai mari în lume. Suferința adevărată este și durabilă, iar dacă ea purifică în primele ei momente, după aia provoacă o decădere a ființei.

Nu există hotărâre rațională de a te sinucide, ci numai motive iraționale. De asemenea, nu există determinatii exterioare, căci ceea ce pe un om poate să-l doboare pe un altul poate să-l lase indiferent. Ceea ce este exterior trebuie să fie trecut prin filtrul subiectiv, iar condițiile care să predispună la sinucidere trebuie să fi existat dinainte în cel ce face această faptă. Orice sinucidere este impresionantă și încercarea de a face o ierarhie a acestor fapte este absurd.

Lirismul absolut

Senzația confuziei absolute constă a nu mai putea face nici o diferențiere sau încadrare, a nu-ți putea explica nimic.

Esența grației

Grația este o senzație de înălțare inutilă, în care găsim farmec în viață și în care suntem conștienți de iraționalitatea ei. Grația reprezintă o eliberare de tendințele negative din viață, fiind o senzație ce nu poate atinge o intensitate mare. Aceasta presupune o depășire temporară a contradicțiilor vieții, a dialecticii demonice a acesteia și a tot ce ne provoacă suferință în ea. La femei grația și naivitatea sunt mult mai frecvente decât la bărbați, iar la ele antinomia gândire-viață are o intensitate mult mai mică decât la bărbați. Femeia se poate dovedi o salvare temporară pentru cei dezintegrați din viață, căci îi întoarce pentru scurt timp la farmecul și iraționalitatea vieții.

Sentimentele puternice trăite pot fi pozitive sau negative, iar cele care îndeamnă spre singurătate duc la o individualizare a omului, cu cât trăirea este mai intensă cu atât și individualizarea mai puternică. Grația, spre deosebire, nu duce niciodată la singurătate, ea nu este caracterizată prin gândire, prin luarea de contact cu adevărurile vii.

Există un sentiment al responsabilității pentru răul din lume, care te oprește din a te bucura de vedere, pentru că alții sunt orbi, de sunet, pentru că alții sunt surzi etc. Să compătimești însă este un semn de superficialitate, fiind un sentiment fără o intensitate prea mare.

Eternitate și morală

Nu se poate spune ce e bine și ce e rău, dar oamenii tot continuă să folosească aceste concepte și să califice faptele cu ele. Morala nu își are fundamentul în tendințele iraționale ale vieții, astfel că ea este pur formalism, plină de contradicții. Cei care afirmă principiile morale se justifică prin faptul că în eternitate binele va triumfa, chiar dacă viciul are parte pe pământ de o biruință temporară. Dar pierdute în negura timpului vor fi atât viciile, cât și virtuțile, căci eternitatea anulează totul și nu prezervă nici binele, nici răul. Numai oamenii mediocri se opresc de la plăceri din cauza consecințelor negative ale acestora.

Cei ce nu sunt capabili de viciu și care predică numai despre morală sunt cei care n-au avut trăiri interioare intense, cei care viețuiesc după norme și criterii, iar nu absolut spontan și irațional, ca însăși viața. Asta nu înseamnă că Cioran critică binele în general, ci-l critică numai pe acela izvorât din necesitatea reclamată de principii și reguli. Și cei imorali pot fi buni (nefiind neapărat), dar ei vor fi buni din spontaneitate. Dar nici viciul nu este iraționalitate, ci doar un alt

tip de gândire, o gândire dusă în altă direcție decât cea din care izvorăște morală. Distincția dintre cele două căi ale gândirii este că cei ce cred în morală cred în ceva ce se pretinde a fi universal, căci toți oamenii, spun propovăduitorii moralei, trebuie să respecte regulile. Ori gândirea dusă înspre viciu duce înspre interioritatea individului, iar pentru Cioran individualitatea este adevărata universalitate.

Gânditorul atacă, iar aceste două păreri se leagă, și iubirea izvorăște din suferință, suferință care provine din conștiință, deci din ceea ce este rațional, formal, care naște norme, principii și care impune contururi. Generozitatea adevărată, pentru a exemplifica numai cu un aspect al bine-lui, poate izvoră numai de la un imoral, care ar putea dăruia totul din spontaneitate, pe când la cel ce se ghidează după rațiune (cel moral) așa ceva este prezent (cel puțin) într-o mai rară măsură.

Viciul este numit de Cioran un „amestec de spirit și carne, de conștiință și sânge”¹⁸ și el este exaltat, dar trebuie să fie doar un pretext pentru a avea trăiri intense și nu să-l urmărim de dragul rezultatelor materiale ce ni le poate aduce. Atacă viciul „social”, cel care se învață de la ceilalți, precum socialul este atacat de filosof întotdeauna, ducând la uniformizare, ceea ce este împotriva individualului și deci universalului.

Moment și eternitate

Să fii conștient de timp, să-i recunoști existența ca un adevăr viu, presupune bineînțeles folosirea gândirii și deci nefericire. Eternitatea nu este inteligibilă decât dacă este privită ca experiență subiectivă, iar nu ca un concept obiectiv, căci finitatea temporală a individului anulează orice posibilitate a lui de-a înțelege o astfel de noțiune. Această senzație se poate atinge prin încetarea de a mai raporta clipele una la alta, de a mai fi conștienți de succesiunea timpului, ci trebuie să trăim în mod absolut clipa prezentă. Aceste trăiri nu importă prin durata lor, ci prin intensitate, și chiar după ce ele se sfârșesc ne rămân vii în amintire. Trebuie să avem astfel de trăiri cât mai frecvent cu putință. În experiența eternității nu regreti și nu aștepti nimic, antinomiile și dialectica demonică a vieții nemaifiind luate în seamă de tine. Cei din Orient au o predispoziție mai mare spre trăirea eternității.

Istorie și eternitate

Retragerea din istorie (din viața socială) este afirmată și este irelevant când și unde trăiești, fiindcă nici o epocă nu este mai bună ca alta, necontând descoperirea creștinismului ori dezvoltările tehnicii. Cei care trăiesc într-o anumită epocă cred totuși în valabilitatea definitivă a aceleia, dar dialectica vieții îi înghite oricum, dând naștere la alte epoci. Interesul pentru istorie este absurd, iar negarea istoriei vine din tristețe, nu din calcule raționale. Dar depășirea istoriei prin negarea ei (să nu-ți mai pese când și unde trăiești) duce la supraconștiință, care este corelată cu experiența eternității.

A nu mai fi om

Cu cât o existență se află pe o treaptă mai inferioară a naturii, cu atât aceasta va fi mai irațională. Există și oameni care n-au depășit statului de plantă sau de animal și care se mândresc că sunt oameni. Dar cei care sunt cu adevărat oameni, prin care Cioran vrea să spună cei care trăiesc intens, pasional, vor să nu mai fie, pentru că a trăi intens înseamnă a fi nefericit. Libertatea omului este sursa nefericirii sale, pentru că ea-i dă posibilitatea de-a gândi, deși unii nu și-o folosesc pentru asta și tocmai aceia sunt fericiți. Animalele pot fi numai animale, dar omul poate fi și ne-om, prin asta înțelegându-se cei care au ales să nu gândească și deci să nu trăiască intens și deci să nu fie nefericiți.

Cioran dorește absolutul (viața eternă, fericire supremă etc.) și pentru că evident nu-l poate avea, dă cu piciorul și în ceea ce este relativ și trecător. Este ca un copil mofturos care, pentru că nu i s-au adus bomboanele pe care le-a vrut, refuză încăpățânat să le mănânce și pe cele pe care

¹⁸ p. 155.

le are. Ori în viață nu este vorba de a obține gradul suprem de fericire, ci în a te chinui să obții cât mai multă cu putință. De exemplu, filosoful zice: „Și cum nu ne putem bucura, ne mai rămâne doar drumul tuturor suferințelor”¹⁹. De parcă n-ar exista și o cale de mijloc, în care, dacă nu există bucurie, să putem reduce măcar suferința noastră.

Magie și fatalitate

Oamenii cu sensibilitate magică sunt aceia cu un maximum de optimism, „care simt că pot totul, cărora nici o rezistență nu le pare prea mare și nici un obstacol insurmontabil”²⁰. Acest tip de sensibilitate presupune o „comuniune cu viața, încât orice manifestare subiectivă este o expresie a pulsației totale a vieții”²¹. Cei cu optimism magic nici nu reflectă la adevărurile vieții, astfel că nu sunt nefericiți. Pentru magie fie nu există boli fie, dacă acestea există, ele sunt percepute drept remediabile. Magia contestă orice negativitate în viață și însăși dialectica demonică a acesteia, neagă ireparabilul și deci și moartea. Asta nu înseamnă că cei cu un optimism magic nu vor muri, ci faptul că problema existențială a morții pentru ei nu se pune, că ei nu sunt conștienți de ea. Bineînțeles că termenul de „conștient” este folosit pentru a desemna o trăire puternică a conștientizării morții, iar nu cunoașterea simplului fapt obiectiv că oamenii mor, care pentru unii poate să nu aibă nici o înrăurire. Există, la polul opus, oameni care au conștiința fatalității/ireparabilului din această lume, care simt că efortul este nul.

Precum există conștiința morții, există și cea a nebuliei, iar omul ce trăiește intens (nefericit, deci) nu poate alege să se bucure, căci acest sentiment trebuie să vină din interiorul nostru. Bucuria nu trebuie justificată, pentru că este evident că este bună prin ea însăși. Pentru cei deznădăjduiți organic, justificarea bucuriei este inutilă, căci oricum aceia nu pot alege decât să fie deznădăjduiți. Pentru cei care nu sunt deznădăjduiți organic, justificarea ei se dovedește iarăși inutilă, pentru că atracția bucuriei rezultă nemijlocit din însăși conceptul acesta.

Nu este nimeni care să nu regrete într-o anumită măsură durerea și boala trecute, pentru că prin ele a dispărut ceva din ființa sa. Suferința aduce, pentru cel ce-o trăiește, și ceea ce este mai rău în viață (suferința putând fi definită chiar ca „rău”) și ceea ce este mai bun (Cioran considerând drept importante doar trăirile intense, deci și suferința), ea neputând fi nici iubită, dar nici urâtă. Nu există plăcere naturală în suferință, ci doar una artificială, determinată de necesitatea de a găsi o împăcare cu ea.

O atitudine în fața vieții nu poate fi numită adevărată sau neadevărată, căci ea este subiectivă, iar asta o face să n-aibă nevoie de nicio justificare. Deși oamenii încearcă să te convingă că trăirile individuale sunt pur individuale, că nu angajează pe nimeni și că tocmai de aceea sunt irelevante, este absurd, căci ele au totuși importanță pentru tine. Această părere a oamenilor rezultă din fetișizarea socialului, ei considerând că tot ceea ce se petrece în singurătate nu are valoare. Socialul le dă conștiința că au contribuit cu toții la ceva durabil, dar nu este vorba decât despre o durată relativă, oricum totul stingându-se. Atitudinea de „copil mofturos” a lui Cioran se relevă și-n legătură cu timpul, din nou, neputând avea acces la eternitate pentru creațiile noastre, Cioran vrea să nu mai creăm deloc, chiar dacă creațiile noastre ne vor supraviețui un timp relativ.

Entuziasmul ca formă a iubirii

Entuziasmul este o formă particulară a iubirii, iar cea mai primordială formă de iubire este cea dintre bărbat și femeie, care implică nu numai sexualitate, ci un complex întreg de stări afective. Din această formă centrală derivă toate celelalte forme de iubire, inclusiv entuziasmul. De-a lungul timpului s-au dat și alte răspunsuri la întrebarea „care este forma originală a iubirii?” Teologii au răspuns că aceasta este iubirea lui Dumnezeu, unii panteiști cu tendințe estetizante spun că natura, unii esteți puri, arta. Alți oameni, inspirați din biologie, susțin că forma primordială

¹⁹ p. 90.

²⁰ p. 88.

²¹ p. 88.

este sexualitatea, lipsită de afectivitate, iar unii metafizicieni spun că sentimentul identității universale. Dar toate aceste forme au oscilat și s-au schimbat de-a lungul istoriei, încât nimeni nu poate să le determine caracterul lor precis. Un alt contra-argument pe care-l aduce Cioran este că nimeni nu s-a sinucis pentru natură, Dumnezeu sau artă, aceste forme de iubire fiind mult prea abstracte pentru a provoca o trăire de o intensitate mare.

Iubirea este cu atât mai intensă cu cât are drept obiect ceva concret, individual, unic. De aceea pentru îndrăgostit nimeni nu poate înlocui femeia/bărbatul iubit, chiar dacă acei alții ar avea un aspect mai plăcut sau mai multe calități de personalitate. De asemenea, nu se pot iubi două sau mai multe femei deodată. Toate celelalte forme de iubire derivă din iubirea centrală dintre bărbat și femeie, deși ele au tendința să devină autonome.

Revenind la entuziasm, acesta reprezintă o iubire difuză, ce nu are vreun obiect concret, care presupune angajarea entuziastului în toate faptele în care are posibilitatea să se angajeze. El se dăruiește câtor mai multe activități și ființe, neexistând criterii sau calcul. Nu cunoaște înfrângeri, pentru că interesează succesul ca atare nu-l interesează, ci pur și simplu acționarea. Oricine are stări de entuziasm, dar acestea sunt, la majoritatea oamenilor, rare. La unii însă această trăsătură predomină. Viața este fără sens, dar cei mai mulți îi atribuie unul și se leagă atât de puternic de el încât dacă simt că au făcut ceva împotriva lui suferă. Entuziastul nu face asta, pentru el orice valoare este importantă, orice activitate demnă de întreprins. Aspectele negative ale vieții îi rămân străine, precum tragicul sau moartea, deși ca în cazul celui cu optimism magic, nu este vorba despre o cunoaștere obiectivă, fără rezonanțe interioare, ci de o trăire a unui anumit adevăr (adevăr viu).

Entuziasmul este dincolo de grație, în care necunoașterea morții și a celorlalte realități negative este mult mai mică. Grația este caracterizată și de o melancolie pozitivă, pe când entuziasmul nu. El reprezintă iubirea cea mai goală de sexualitate, chiar mai mult decât iubirea mistică, în care intră inevitabil și simbolistica sexuală sau cultul naturii, în acesta din urmă regăsindu-se, de asemenea, și sexualitate. Entuziastul nici nu gândește, care ar însemna inevitabil nefericire. Cioran folosește termenele de „a gândi”, „a fi conștient”, „spirit” pentru a se referi la reflectarea asupra problemelor existențiale, iar nu la cunoașterea științifică, obiectivă. Nu trebuie astfel să credem că entuziaștii (sau în general cei despre care Cioran spun că nu gândesc) nu s-ar putea implica și-n activități intelectuale, ci doar faptul că n-o să ia contact vreodată cu adevărurile vii, care ne angajează însăși ființa.

Lumină și întuneric

Cioran este nemulțumit de explicațiile pe care savanții le-au dat alternanței lumină-întuneric din religiile orientale și din alte forme de mistică. Conform părerii comune, acest cuplu ar fi ridicat la rang metafizic pentru că oamenii observă alternanța zi-noapte, prima reprezentând un principiu de viață, iar a doua al morții. Explicația se referă la aspecte exterioare, care n-au cum să-l influențeze atât de tare pe om. Problema luminii și-a întunericului este legată de stările extatice, în care sunt prezente ambele principii și în care dispar formele și orice individuare. Opinia lui Cioran este afirmată și de prezența foarte mare a extazului în religiile orientale și-n mistică, exact acolo unde este prezentă perechea metafizică lumină-întuneric.

Renunțarea

Gânditorul român îi atacă pe înțelepți care, văzând că toate sunt trecătoare și că asta presupune durere (bătrânețe, moarte etc.), s-au retras în renunțare, considerând iluzie tot ce are de oferit lumea asta și drept iluzionați pe cei care se încred în ea. Dar înțelepții sunt cei iluzionați, pentru că afirmă că sentimentul veșniciei subiective le și dă eliberarea totală de trecerea timpului. Cioran nu neagă că conștientizarea realităților dureroase din lume ne poate face să renunțăm la tot, dar condamnă faptul că înțelepții pretind a deține vreun adevăr obiectiv și pretind ca și cei ce se dedau plăcerilor să asculte de el și să se „elibereze” de plăcere. Încercarea asceților de a-i aduce și pe alții la calea lor reprezintă invidia lor, însă renunțarea, așa cum o înțelegeau ei, oricum

nu mai este posibilă în societatea zilelor noastre, cetățeană prin excelență. Singura renunțare ce este accesibilă omului contemporan este sinuciderea.

Și-n nopțile de insomnie, ca și-n extaz, se realizează purificarea de toate elementele individuale, de tot ce înseamnă formă și deci contingent. Poate exista în insomnie încântare, dar nu extatică, căci există și regret pe lângă ea, un regret ce însă nu are un obiect determinat. Nopțile de nesomn sunt un teren propice și pentru crearea de obsesii, gândurile punând stăpânire pe tine mult mai ușor în astfel de momente. Melodicul și imaterialul caracterizează astfel de nopți, totul neputând să ia un caracter de trăire intensă.

Iubirea este caracterizată de fenomenul subiectiv al topirii. Deși este orientată înspre o singură ființă, se atinge universalul prin iubire, chiar dacă în mod inconștient și naiv. Sexualitatea nu întinează iubirea, căci și ea este o trăire intensă, iar iubirea fără sexualitate nu este de conceput. În iubire însă tindem a purifica obiectul dragostei (persoana iubită), astfel încât sexualitatea devine periferică, dacă nu concret, material, cel puțin într-un plan subiectiv. Fiind o pornire irațională, sărutul te apropie mai degrabă de esența vieții (irațională și ea) decât gândirea. Într-un fel, și prin gândire ajungi să-ți dai seama de iraționalul vieții, dar nu ajungi să-l și simți, căci prin însăși actul folosirii spiritului tu negi viața. Iraționalul lumii nu se prezintă pentru gânditor ca un adevăr viu, ci doar ca unul obiectiv.

Doar prima iubire este valoroasă cu adevărat, iar Cioran îi deplânge pe cei care nu s-au lăsat întrutotul târați de pasiune cu această ocazie. A doua iubire renaște doar la cei care nu gândesc foarte mult și care astfel nu sunt nefericiți. Tristețea provocată de gândire (care reprezintă moartea) poate să fie uneori răpusă de iubire (care reprezintă viața în iraționalitatea ei), uneori poate răpune tristețea, iar alteori se pot combina într-un aliaj în care este prezentă atât viața cât și moartea. Conștientizarea trecerii timpului nu se poate anula decât prin trăirea completă în clipă, iar în iubire se petrece un astfel de fenomen, de trăire pleneră a prezentului.

Omul este singura ființă care uneori vrea să doarmă și nu poate. Somnul este benefic pentru latura irațională a vieții, pentru că uiți produsele gândirii tale în el, astfel încât orice trezire seamănă cu o renaștere. Insomniile înseamnă, în schimb, agonie, tristețe și disperare. Cei care nu gândesc nu pot înțelege că cei care gândesc ar da orice pentru somn. Există o mare legătură între insomnie și disperare, căci somnul presupune nefolosirea gândirii, care duce la disperare. Nebunii suferă mult de insomnii și de aici se trage și starea depresivă a lor, plus înclinarea spre sinucidere.

Frumusețea flăcărilor

Femeile te fac să uiți de gândire și de toate produsele ei. Ele iubesc mai mult decât bărbații, dar nu dezvoltă vreodată un gând de universalitate din această experiență, ci rămân în individual, iar asta pentru că niciodată nu sunt capabile de trăiri cu adevărat intense. Sunt incapabile de a crea cultură și este greșit să atribuim aceasta doar condițiilor istorice, ci constituției însăși a femeii.

Ironie și autoironie

Ironia este autentică doar la cei care au o imposibilitate de participare naivă la viață, care au suferit. Există în ironie și orgoliu, care-l împiedică pe cel atins de acest sentiment să-și manifeste admirația față de naivii pe care-i ironizează și de asemenea invidie față de ei. Autoironia nu poate fi decât negativă, neputându-se percepe acest sentiment fără agonie și suferință.

Despre mizerie

Mizeria se naște din faptul ierarhiei ce există în societate și de faptul că unii sunt dependenți de alții. Numai omul, dintre ființe, a putut să facă din semen un supus. Mizeria te afectează pentru că conștientizezi că este în puterea oamenilor de-a o schimba, deși realizezi în același timp că n-o va face niciodată, căci esența vieții sociale este mizeria. Omul se pasionează în fața ideologiilor care promit eradicarea mizeriei, în loc să se dăruiască personal și concret. Revolta

acelora care doar fac programe de reformă socială este relativă și ieficientă. Oamenii care au fost aduși pe parcursul vieții la mizerie și care nu s-au născut în ea nu se pot împăca niciodată cu această stare, pentru că-și dau seama că lucrurile ar fi putut sta și altfel.

Fuga de pe cruce

Numai în îndoială sunt profeții și faniicii cu adevărat umani, iar valoarea lor este măsurată tocmai după frecvența momentelor de îndoială. Oamenii pretind ca tu să mori pentru ideile tale, altfel nu vor crede în ele, iar dacă Iisus n-ar fi murit pe cruce, creștinismul n-ar fi triumfat. Și Iisus s-a îndoit, dar Cioran semnifică că el, chiar dacă a continuat să creadă tot timpul în autenticitatea faptului că era fiul lui Dumnezeu, a regretat acest lucru în momentele finale, de pe cruce, dorind să schimbe locul chiar și cu cel mai insignifiant dintre oameni. Asta pentru că adevărul că el era fiul Tatălui însemna un adevăr obiectiv, pe când adevărul suferinței lui era unul subiectiv, era un adevăr viu, cu o rezonanță infinit mai mare decât cel obiectiv.

Cultul infinitului

Sentimentul infinitului presupune o senzație de apropiere vertiginoasă de sfârșitul cosmic, universal, deși ai constant conștiința faptului că o asemenea apropiere este imposibilă, căci infinitul, prin însăși definiția conceptului, nu se sfârșește niciodată. Eternitatea deconectează, pentru că-ți dai seama că nu este o șansă în plus de-a realiza ceva în viitor dacă în trecut, care el însuși este infinit, nu s-a realizat nimic. Sensul nu poate exista decât într-o lume finită, în care există un „ceva” la care să ajungi. Experiența infinitului este una care lasă în mod involuntar o memorie ce nu se poate șterge în interiorul nostru, aceasta putând fi determinată și de trăirea eternității. Infinitul neagă orice formă. Muzica este arta care exprimă cel mai bine infinitul, fiind lipsită de forme.

Munca este un blestem, dar omul se minte pe sine transformându-l într-o voluptate. Cioran atacă atât de tare munca pentru că mută atenția din planul subiectiv în cel obiectiv, depersonalizând astfel omul. La animal munca face parte din ființa sa, pe când omul o percepe ca pe ceva exterior. Ea este negația eternității, căci aceasta nu poate fi atinsă decât pe plan subiectiv, trăind plenar clipa, iar nu prin activitate exterioară. Muncii îi este preferată lenea, care acceptă și justifică totul.

Cu cât frecvența durerii pe care-o simțim este mai mare, cu atât suntem mai receptivi la altele dureri. Pe când bucuriile sunt numai de moment, uitându-se repede, durerile se fixează în amintire mult mai pregnant. Multă iubire îl apropie de om de viață, pe când multă durere îl separă, astfel încât la cel care-a suferit mult pentru acțiunea cea mai mică este nevoie de un efort colosal.

Omul este singura ființă care nu găsește o justificare în sine în faptul viețuirii, ci care trebuie să găsească un sens exterior acesteia.

Principiul satanic în suferință

Nu poți fi fericit decât dacă ești inconștient și prin urmare inconștient și de propria ta fericire. De aceea astfel de oameni nu-și exteriorizează niciodată fericirea.

Durerile, pentru că sunt eminate legate de conștiință, nu se uită niciodată. Într-un fel, nici plăcerile nu se uită, căci se însumează în ființa noastră, crescându-ne receptivitatea pentru altele viitoare. Însă plăcerile rămân în amintire pierzându-și individualitatea, astfel că ne este foarte greu să ne amintim de cadrul unei plăceri, de împrejurările în care s-a petrecut. Durerile nu suferă de pe urma acestui fenomen, întotdeauna când ne amintim de o durere putându-ne aminti și de împrejurările în care-a avut loc.

Este o prejudecată să afirmi că plăcerile sunt egoiste și că separă pe om de viață, pe când durerile creează afinități cu lumea. Creștinismul cel puțin a contribuit la crearea acestei prejudecăți, dacă nu chiar a determinat-o, căci afirmă, în cel mai bun caz, că suferința duce la iubire, iar în cel mai rău caz, că ea face parte din iubire. Suferința, din contră, te îndepărtează de viață, pre-

cum iubirea te apropie. Viața este irațională în esența ei, iar așa este și fericirea, astfel că ea face să te integrezi în acest ritm irațional constitutiv pentru lume. Suferința, pe de altă parte, se naște din rațiune (conștiință, gândire), care realizează o detașare de lume.

Mai departe în carte²², filosoful afirmă totuși că se poate naște și iubire din suferință, dar iubirea va fi oricum pătată de izvorul ei, iar ceilalți or să-și dea seama de asta, ceea ce va anula sau măcar diminua efectele benefice pe care le are în general iubirea.

Oamenii se împart în două categorii: în aceia pentru care lumea oferă prilej de interiorizarea și în aceia pentru care lumea rămâne exterioară. Primii sunt cei care-și folosesc conștiința și care sunt deci nefericiți, pe când cei din a doua categorie sunt cei care nu și-o folosesc, care rămân legați de iraționalul vieții și care sunt astfel fericiți. Realitățile externe sunt în sine lipsite de orice semnificație, aceasta fiind conferită de către noi, prin folosirea gândirii, ceea ce nu poate veni decât în detrimentul fericirii noastre, căci „fără semnificație” înseamnă și irațional, iar cu semnificație înseamnă rațional. Cei ce interiorizează pot vedea în cel mai mic aspect al lumii un simbol pentru tot, iar odată frumusețea unei singure flori poate să justifice optimist viața, pe când altădată o pată pe un cer albastru poate să o lase fără sens.

Gânditorul român se aseamănă cu Camus, căci pentru ambii lumea este irațională, lipsită de sens, ambii cred că omul caută sens, o finalitate lumii, iar la ambii relația dintre cele două elemente este fatală. Însă pe când Camus dorește acceptarea senină a absurdului și conferirea de către noi a unui sens, prin solidaritate, Cioran dorește să trăim cât mai mult suferința de a nu găsi un sens lumii, să ne complacem în ea. Din nou, ca un copil răsfățat care, pentru că nu a primit ceea ce vrut de la Moșu', refuză să mai desfacă cadourile sau să mai stea cu familia. Gânditorul român este mai mult un poet decât un gânditor, iar cărțile sale mai mult literatură decât filozofie. Cu toate acestea, ultima secțiune a lucrării, *Principiul satanic în suferință*, beneficiază de niște paragrafe care sunt idei opuse față de cele exprimate de Cioran până acum și care, dacă ar fi interpretate ca reprezentând adevărata gândire a scriitorului, ne face să retragem remarcile negative făcute la adresa lui. Dar doar dacă.

De exemplu, există în această ultimă secțiune un moment când pare a spera și stimula spre o renunțare la gândire, în favoarea existenței naive, acceptând iraționalitatea vieții²³. Și alte păreri, contrare cu cele ținute în mod obișnuit, sunt exprimate uneori de autor. De exemplu, la paginile 147-148, afirmă că preocuparea excesivă cu propria persoană (trăirea interioară) te poate duce la megalomanie (iubire de sine) sau la autodenigrare (ură față de tine), ceea ce vine în răspăr cu ceea ce-a zis, de-a lungul întregii cărți, că subiectivitatea nu te poate duce decât la suferință. Ori, cel puțin în sensul comun al termenului (și gânditorul nu oferă vreun altul) megalomania este înțeleasă, cel puțin în plan interior, ca un sentiment plăcut, în care te bucuri de propria ta persoană.

Un nou paragraf relativ optimist este cel ce ocupă paginile 150-151. Aici filosoful constată că nefericirea provine din faptul gândirii, din faptul că încercăm să dăm sens la ceva ce n-are și care nu poate primi, deci nefericirea venind din noi. Pe cei fericiți Cioran îi sfătuiește să-și păstreze întotdeauna conștiința iraționalității lumii, pentru a nu aștepta ceva de la ea. Dacă însă s-a ajuns de la fericire la nefericire, nu mai putem trece din nou în primul stadiu. Tot ceea ce mai putem face este să încercăm, prin aceeași metodă (de negândire) să ne diminuăm nefericirea.

A fi fericit înseamnă a crede că lumea este așa cum trebuie să fie, iar a fi nefericit înseamnă a crede că lumea trebuie să fie oricum decât așa cum este. Frumusețea are această calitate, a faptului că atunci când o regăsim într-un peisaj sau într-o operă de artă, suntem convinși de faptul că obiectul contemplat nu trebuie să fie decât așa cum este. În obiectele estetice nu descoperim contradicția dintre căutarea sensului de către noi și lipsa de sens a lumii. Frumosul pune absolutul (infinitul) în formă, ceea ce reprezintă obiectiv un paradox, dar nu și subiectiv, pentru noi. Să nu uităm că pentru Cioran infinitul/absolutul este echivalent și cu iraționalul, căci acest

²² Pp. 147-148.

²³ P. 147, al treilea paragraf. Gândul ăsta mai apare și în alte dăți în carte, dar oricum rămâne minoritar față de părerea cum că este imposibilă și de nedorit o involuție înspre trăirea irațională.

din urmă concept presupune fără forme, deci și fără contur, fără limite. Asta nu înseamnă că fericirea are capacitatea de a-i readuce pe cei nefericiți la fericire, dar poate totuși să contribuie la rămânerea celor fericiți în această stare.

Din nou un paragraf ce introduce o părere opusă față de cea exprimată de filosof în general. Conștiința nu aduce doar o inadaptare la viață, ci pe unii îi face să acumuleze în viață mai mult decât are nevoie, punând viitorul pe un plan superior prezentului. Ambele categorii de persoane sunt nefericite.

Am revelat cu altă ocazie faptul că Cioran găsește că iubirea adevărată are un singur obiect. Există și cei plictisiți de „toate formele de viață”, pentru care astfel o femeie este imposibil de a fi satisfăcătoare. Aceștia au o atitudine donjuanică, neputându-se zice despre ei că iubesc. Pe aceste persoane îi satisface „numai ceea ce e deviat, crescut paradoxal și dezvoltat exagerat” și ne apare astfel incert care trăiesc mai intens (deși ambii o fac) și deci pentru care atitudine militează Cioran, pentru cea donjuanică ori pentru iubirea adevărată, care are prin definiție un singur obiect. Donjuanismul se poate naște dintr-un plictis organic (deci este vorba despre o trăire intensă) sau dintr-o lipsă de viață interioară. Ea este astfel un produs ce poate veni din două cauze diferite, din deficiență sau din preaplin interior, iar majoritatea oamenilor nu fac distincția în mod corect, dând dovadă de lipsă de simț psihologic.

Pesimist este omul la care se îmbină atât elanul vital (naivitatea, trăirea irațională a vieții) cât și numeroase depresii, acestea (ca toate adevăratele trăiri interioare la Cioran) provin din însăși interiorul unei persoane, nefiind provocate de ceva exterior. Elanul este învins treptat de depresii și greșesc cei ce afirmă că nu se poate concepe pesimism fără o deficiență de elan, căci depresunile la o astfel de persoană ar duce „la o stare de indiferență și apatie, de stingere lentă și de monotonie liniștită”. La omul cu un mare elan depresunile îi provoacă și trăiri interioare puternice. Depresiunile nu pot fi învinse, ci doar neluate în seamă temporar prin ocupație sau prin distracții, dar ele revin după astfel de temporizări și mai intens. Pesimismul presupune și agonie, conștientizarea prezenței morții în viață.

Aproape de finalul cărții²⁴ Cioran introduce o nouă distincție, găsind că viața se caracterizează atât prin ireparabil, cât și prin absurditate, ea putând fi mai bună dac-ar conține mai puțin ireparabil și mai multă absurditate. Absurditatea a fost echivalată până acum cu iraționalul vieții, iar ireparabilul este trecerea ineluctabilă a tuturor entităților din viață, precum este moartea pentru om. „Ireparabilul” poate fi înlocuit și cu ceea ce în alte dăți numește „dialectica demonică a vieții”, faptul că nu se poate concepe viață fără moarte, căci viața presupune trecere (doar nu durează lumea doar o clipă) și ceea ce înseamnă inevitabil moarte. Înseamnă deci că conceptele de „ireparabil”/”iremediabil”/”dialectica demonică a vieții” să semnifice existența *nomos*-ului în viață, a limitei (precum este moartea pentru viața noastră, a fiecăruia), a normelor, a formei.

Iraționalul din viață apare într-un dublu aspect: „iraționalul ca dinamism orb ce refuză orice ierarhie de valori și iraționalul ca realitate în a cărei asimilare trăiești naiv, mulțumit și echilibrat”²⁵. Primul aspect vizează obiectivul, cum este „viața” ca lume, iar al doilea vizează atitudinea noastră față de lume, cuvântul „viață” desemnând aici propria noastră existență. Cei care nu trăiesc naiv sunt cei care gândesc (precum am mai spus-o), la Cioran fiind prezent anticul principiu al unitarului. Trăirea naivă ar fi o ascultare de etica stoică, care sfătuia înspre neîmpotrivirea la curgerea vieții, acceptarea ei. Optarea de către autor pentru o etică dualistă (utilizarea conștiinței și deci detașarea acesteia de lume) ori pentru o etică a acceptării iraționalității vieții nu poate fi soluționată decât printr-o analiză integrală a operei cioraniene. În această primă lucrare apar ambele variante arătate, am zice în proporție de 75% cea a „dualismului” și în proporție de 25% cea stoică. Repetăm ceea ce am spus și cu altă ocazie, că nu trebuie desconsiderată nici una, căci autorul român este eminamente un gânditor „viu”, admirând crearea din inspirație, pe creatorii care nu pot fi închiști într-un sistem, printre care cu siguranță că și el s-a situat.

²⁴ P. 162, paragraful ce începe și se termină pe aceeași pagină.

²⁵ Pp. 162-163.

Tăcerea este un alt fenomen întâlnit de către cei care-au trăit interior puternic, fiind determinată de oboseli repetate, care fac ca cuvintele să nu mai aibă semnificație. În oboseală atât puținele cuvinte pe care le mai emiți pe gură ori pe care le percepi prin auz nici măcar nu capătă vreo formă, care să le facă distinctibile unele de altele.

Arta de a fi psiholog nu se învață, în accepțiunea obișnuită a termenului, adică nu există un set clar de principii, norme și concepte pe care să-l poți asimila pentru a-i cunoaște mai bine pe ceilalți. În primul rând, pentru a fi un bun psiholog trebuie să ai o viață interioară intensă, pe care s-o analizezi, deși poate însăși trăirea înseamnă și analiza, caz în care nici n-am mai distinge vreo acțiune distinctă de trăire, aceea de analiză. Având experiențe psihice intense, inevitabil vei fi nefericit, dar numai astfel vei putea înțelege fericirea. Cioran a mai spus-o și cu altă ocazie că cel fericit nici măcar nu are conștiința de-a fi astfel. Precum zicea că doar prin folosirea conștiinței se realizează un dualism în viață, iraționalul din afara noastră fiind acum detașat de ființa noastră, care e conștientă. Cel care-ar fi fericit (deci care-ar trăi irațional) n-ar putea vreodată să devină conștient de starea sa, pentru că asta ar presupune deja o gândire și deci o cădere din starea de fericire în cea de nefericire.

Arta de-a fi psiholog presupune două condiții: prima este această trăire intensă a vieții, iar a doua este mobilitatea ce-ți va permite să-i cunoști pe ceilalți. Deci nu toți care trăiesc intens sunt psihologi. Cei care sunt îi consideră pe ceilalți oameni părți din sine, individualul însemnând pentru Cioran universalul. Dar misterul uman este deja relevat, căci universalul (misterul celorlalți) deja a fost atins prin individual, astfel că psihologul se și plictisește repede. Mai mult, fiind și cercetarea celorlalți o folosire a gândirii, el nu poate obține decât o și mai mare nefericire de pe seama activității sale, nemaifiind capabil de prieteni sau iubite (devenind singur).

Pe ultima pagină a cărții, Cioran declară că singura cale de salvare este iubirea, înțelegea ca un simțământ de responsabilitate pentru toți oamenii și ca efectele ce decurg de aici. Cu toate sentimentele negative încercate (disperare, tristețe, oboseală), scriitorul spune că trebuie întotdeauna să nu renunțăm la iubire. Dacă sentimentului tău ceilalți îl vor trata cu dispreț sau indiferență, iubirea respinsă de ei se va întoarce în tine, făcându-te „numai lumină”. Cioran accentuează aici, la capăt de drum, dialectica lumină-întuneric, care a avut o secțiune distinctă altundeva în carte²⁶.

Observăm că se accentuează și distincția dintre iubirea dintre bărbat și femeie și cea pentru întreaga umanitate, de care Cioran a mai vorbit și cu altă ocazie, atunci când denigra creștinismul. Dar vorbind despre acest soi de iubire, ni s-a dat de înțeles până acum că, dacă ea va fi eficientă, nu poate izvorâ și nu poate fi însoțită de suferință. Ori responsabilitatea pe care spune Cioran c-o simte pentru toți oamenii și „învăluitoarea melancolie când te gândești și la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni”²⁷ nu înseamnă tocmai asta? Sau cuvântul „melancolie” din pasajul tocmai citat să indice că este vorba despre melancolia dulce, ori chiar despre cea neagră, căci nici acesta nu era o senzație intensă? Căci melancolia nu era suferință, era o stare mult mai puțin intensă și negativă, care avea chiar un farmec. Poate acest cuvânt oferă cheia la dezlegarea acestei probleme, iar iubirea pentru umanitate a filosofului n-ar fi deloc ca cea a lui Iisus, otrăvire de suferință din care-și trăgea izvorul.

Dar atunci cum s-ar mai împăca această iubire cu trăirea intensă a vieții spre care militează Cioran în restul lucrării? Sau cu „lupta pe culmile disperării” pe care o simte autorul și în pofida căreia nu va renunța la iubire? Nu credem că răspunsul poate fi găsit încercând să reducem această iubire pentru umanitate, de care se face așa mare tam-tam tocmai la finalul cărții, la o simplă senzație ușoară, precum melancolia. Credem că ea trebuie să fie tot o senzație puternică. Cuvântul „salvare” în primă instanță. Ne-ar putea „salva” (sau „scăpa definitiv) ceva de o mică intensitate, cu o rezonanță mică în conștiință, sau mai degrabă ceva puternic, mare? Se spune

²⁶ Pp. 99-101.

²⁷ P. 168.

„să-ți vină să plângi”, ori numai o senzație intensă ar putea să te forțeze a lăcrima și nu simplul vag al melancoliei²⁸.

„Să iubești totul” poate fi folosit drept argument de către cineva care-ar încerca să ne convingă de calmul iubirii cioraniene, amintim de faptul că melancoliei îi corespundea un spațiu infinit, dar credem că ar fi o interpretare care se sprijină pe mult prea puțin. Ori „să iubești totul” poate la fel de bine să sprijine și-o iubire intensă, căci ar fi nevoie de un volum mare pentru a cuprinde totul. „Supremă responsabilitate” de asemenea nu indică că ar fi vorba despre o senzație ușoară. Se zice de asemenea „mare iubire”. Ori „razele” ce, atunci când vor fi respinse de ceilalți, ar putea ca „în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină și văpăile lor numai căldură” dacă ar fi vorba despre niște raze slabe²⁹?

„Accesul luminii totale”, „extazul absolutei splendori, pe culmile și limitele beatitudinii, dematerializat de raze și purificat de seninătăți”? Nu indică acestea un sentiment puternic? Ori întrebarea cu care chiar încetează cartea: „Dar cine poate avea o iubire atât de mare?” Cred că ne-am argumentat destul punctul de vedere conform căreia cuvântul „melancolie” nu reprezintă o cheie de interpretare. Dar atunci putem concepe responsabilitatea, lacrimile vărsate fără suferință? N-ar fi așa de deplasată nici opinia asta, iar problema rămâne deschisă³⁰.

²⁸ P. 168.

²⁹ P. 168.

³⁰ P. 168.

Bibliografie:

- Cioran, Emil, *Pe culmile disperării*, ediția a 4-a, Humanitas, București, 1998.